

M. H. Van Campen

*Over
literatuur*

M. H. Van Campen

Over literatuur

Critisch en didactisch, tweede bundel

Gepubliceerd door Good Press, 2022

goodpress@okpublishing.info

EAN 4064066067687

INHOUDSOPGAVE

Critisch en Didactisch

M.H. VAN CAMPEN

I CRITISCH

OUDE EN NIEUWE JOODSCHE DICHTKUNST

I

II

III

MAURITS SABBE: DE NOOD DER BARISEELE'S

R. VAN GENDEREN STORT: IDEALEN EN IRONIEËN

JOANNES REDDINGIUS: EEN ROMANTISCHE JONGEN

FRANS VERSCHOREN: LANGS KLEINE WEGEN

MAURITS WAGENVOORT: HET STIJFHOOFDIGE BRUIDSPAAR

MR. J. DERMOÛT: SINGKEP TIN

WALLY MOES: GOOISCHE DORPSVERTELLINGEN

G.F. HASPELS: WISSELEND UITZICHT

CORNELIS VETH: GIDS VOOR PADVINDERS, PRIKKEL-IDYLLEN

VI

HERMAN ROBBERS: HELENE SERVAES

H. VAN LOON: TROUWELOOZEN

CYRIEL BUYSSE: OORLOGSVISIOENEN

VICTOR IDO: DE PAUPERS

P. RAËSKIN: PASTOOR HORSMAN

LOUIS COUPERUS: DE KOMEDIANTEN

FELIX TIMMERMANS: HET KINDEKEN JEZUS IN VLAANDEREN

M.J. BRUSSE: EEN WORSTELAAR

EEN ANTISEMITISCH CRITICUS?

C.J.A. VAN BRUGGEN: ALS GE NIET ... DAN! EEN VER-
BEELDING

JOH. DE MEESTER: DE KINDSHEID VAN HARLEKIJNTJE

R.J. SPITZ: UIT HOOFT'S LYRIEK

G. VAN HULZEN: VAN DEN ZELFKANT DER SAMENLEVING.
ZIJN KIND

HERMAN POORT: LITERATUUR

SALAMON DEMBITZER: EEN ZOMER IN GALICIE

RENÉ DE CLERCQ: HET ROOTLAND

J.J.L. GREGORY: HET LIED VAN DE ZONDE

IS. QUERIDO: VAN VERBEELDING EN WERKELIJKHEID

ELLEN: ARIADNE EN DIONYSOS

A. VAN COLLEM: LIEDEREN DER GEMEENSCHAP

C.S. ADAMA VAN SCHELTEMA: ZINGENDE STEMEN

HERMAN POORT: GERBRAND ADRIAENSZON BREDERO

JO DE WIT: DONKER GELUK

AUGUSTA PEAX: GEDICHTEN

JAN FEITH: ONZE MEDE-DIEREN

HET HELDEN- EN LEERDICHT VAN DEN WERELDOORLOG.

I.

II

III

SLAGVELD-MISÈRE

CARRY VAN BRUGGEN: OM DE KINDEREN

A.B. KLEEREKOPER: OPROERIGE KRABBELS

JOOST MENDES: HET GESLACHT DER SANTELJANO'S

II DIDACTISCH

PIT-TAH, DE GRIJZE WOLF

I

II

III

IV

V

BEATRIJS

I

II

III

IIIa

IIIb

IV

V.

VERTALINGEN

BIBLIOGRAPHISCHE NOTITIE

Critisch en Didactisch

[Inhoudsopgave](#)

van

M.H. VAN CAMPEN

[Inhoudsopgave](#)

TWEEDE BUNDEL

**Aan de Nagedachtenis van Mr. Jacob
Nicolaas van Hall**

I CRITISCH

[Inhoudsopgave](#)

**OUDE EN NIEUWE JOODSCHE
DICHTKUNST**

[Inhoudsopgave](#)

**NAAR AANLEIDING VAN EN OVER JACOB ISRAËL
DE HAAN'S HET JOODSCHE LIED**

I

[Inhoudsopgave](#)

Zoo ik nu in den aanhef van dit opstel het *Sjir ha-Sjirim* van Salomo de zon aan den hemel van Israëls letterkundig genie heet, dan zult ge het allicht een slecht omen noemen, dat ik mijn geschrift met een zoo weinig, want zoo veel, zeggende phrase begin. Ik weet dit en toch ... wat rest mij anders.... Indien gij den dag van dit volk overschouwt—en diens uren zijn honderdtallen jaren!—en ge ziet elk licht achter zijner paleizen vensters en op zijn pleinen verbleeken voor dien gloed, het licht van den Psalmist in den pas dagenden morgen, als een alleenzame bidlamp boven het hoofd der in gebed worstelenden en verzonkenen; de glans der luchters, die een Jesja'ja in den middag ontstak, een telkens weer schichtdreigende, doch zich ook telkens weer verzachtende en milde glans, als die van vermanende, maar lievende oogen; de roode vlam-kreten van Jirmejahoe's waakvuren, tegen den avond ontstoken, schimmend en schijnselend over de flikkerende speren en zwaarden der naderende verwoesters en ze al kleurend met bloed vóór het bloed. Als ge dit alles overheerscht ziet door dat hemelwijde licht, hoe zoudt ge dit dan anders dan een zon kunnen heeten. Maar bovenal, hoe begrijpt ge dan, dat die overheersching toch alleen mogelijk is, niet slechts omdat het licht van het Hooglied de hoogste krachtsuitdrukking al dier andere glansen is, maar ook, en vooral, wijl het tevens van dezelfde natuur en essentiele samenstelling is. Laat bij beurte al dien glans door het scheidend prisma van uw critischen geest op den donkeren wand van uw diepste gevoel vallen en zie: van alles blijkt het hoogst-geestelijk spectrum één.... Overal is het de hoogere, en een gloedende, lyriek; overal zijn het de kleuren der stralende

metaforen; overal de lichtbanden eener nergens onderbroken *zie/smuziek*. Maar toch, nergens zoo rijk, zoo fèl aanwezig als in de afstraling van het Hooglied. Hoe is hier op verwonderlijk-eevende wijze de zoetste aardsche liefde aan de mystieke extase gehuwd. Welk een roes der zinnen en welk een doorgeestelijkheid.... Wat zou het ook anders dan een zon kunnen zijn, die hièr de bloembedden van Sjaron's geurende rozen en spelemeiende gelieven verheerlijkt, ginds, en tegelijkertijd, door de boogramen der aloude tempelgewelven de schemering goudelend komt verrijken, en met "de kus Zijns Monds", de mystieke aanraking van zijn in sluier van licht verborgen Oerlicht, de Cheroebiem en de Arke, de voorhangen en de altaren omgloriet....—Laat ons dit dan begrijpen en vaststellen, dat dit Lied der Liederen de maatstaf aller Joodsche lyrische kunst moet zijn, want dat dit Lied, boven alles, de meest wezenlijke bestanddeelen van het Joodsch, dichterlijk genie omvat. Het antieke Israël bevond zich toen het werd geschreven, in het zenith zijner grootheid, ongedrukt, vrij van alle beënging; het kòn zich geven en het gaf zich in de bloeiende naaktheid eener jeugdige ziel die nog niet de lidteekenen van schandelijke wonden behoeft te verbergen. Het zong uit in dit lied heel de zinnelijkheid maar ook heel het extatische godsverlangen van zijn Oostersch hart; het schiep in dezen zang *beelden na beelden*, want zijn jonge ziel was vol liefde en de eenheid der dingen lichtte voor haar; het dompelde de woorden in een ambrosia van zoetheid en van streeling; er is een vleien en een lokken, er varen melodieën, er zuchten weggekuste fluisteringen in dit Hebreeuwsch, als ik nooit elders klank-vereeuwigd heb

gevonden. En er is ook een *uitbundigheid* in, die, hoog den godenbeker heffend, den deinzenden eenvoud in 't gezicht lacht ... een pralende rijkdom, zóó rijk, dat hij zich zelfs der schamelheid van een enkelen rhetorischen smuk niet schaamt.[1] En als later, in de diaspora, na de wreede, met stomheid slaande overheersching der Gothen, de intocht van het Arabische broedervolk in Spanje voor Israël een gelukkiger tijd laat dagen, dan klinkt wel uit nieuwe monden een nieuw lied, maar waarin, zij 't meest flauwer, toch weer al de oeroude eigenschappen der bijbelsche dichtkunst fonkelen. Hoe verscheiden de twee allergrootsten van dat tijdperk ook mogen zijn, diè eigenschappen hebben zij gemeen. De eerste van beiden, naar den tijd niet alleen, maar ook mijns inziens naar de diepte en hoogte zijner bloedende menselijkheid gemeten: Aboe-Ajoeb Soleiman ben Jacha Ibn Gabirol, een worstelaar met de eigen ziel, een diep-in-gespletene, als wijsgeer hartstochtelijk-*strevend* naar een religie-vrije onafhankelijkheid van denken, telkens naderend dan het pantheïsme, telkens echter ook weer deinzend voor de consequenties daarvan,[2] maar als gemoedsmensch en als dichter met hart en ziel Jood[3]—hij heeft religieuze zangen gedicht, zooals het vermaarde *Keter Malkoet*, waarin een zelfde beeldenrijkdom, een zelfde gloed en uitbundigheid, een niet mindere weidschheid van conceptie en voorstelling als die der antieken herleven. Ja zelfs heeft hij, de hevige hater en hartstochtelijke beminnaar, de stug in zich-zelf beslotene en van een mateloos zelfgevoel vervulde, iets van het uit twijfel geboren opstandige van den *Kohélet* hooger opgevoerd, en in zijn messcherpe satyre herkent men—o, onloochenbare

rasgemeenschap over een afstand van eeuwen!—den—groo-teren!—stamgenoot van Heinrich Heine[4], terwijl de tweede groote dichter van dat zelfde tijdvak: Aboe-'L-Hassan Jehoeda ha-Levi, in tegenstelling met zijn voorganger eene uiterst harmonische natuur, die niet als gene de bittere tweespalt tusschen denken en voelen kende, in zijn lyriek niet minder het complex van de eigenschappen der antiek-Joodsche dichtkunst vertoont, zóó zeer, dat sommigen hem, als dichter en Hebreeuwsch stylist, slechts één meenden te kunnen gelijken, den onsterfelijken Jesja'ja.[5] En deze eigenschappen nu, de meest essentiele en kenmerkende, zoowel der bijbelsche als na-exilische Joodsche kunst: de *uitbundigheid*, de *pralende beeldenrijkdom*, de *zielsmuziek*, zij zouden niet gelijk het geval is, in Israëls *diepste volkspsyche* moeten wortelen—als trouwens in die van alle Oostersche volken in tegenstelling met de Westersche, in wier wereldgroten alleen zij zich voornamelijk toonen—zoo gij ze niet in die andere harer hoogste uitingen, in den aard van haar bespiegelend denken terugvondt. Nochtans, ik vermoed, dat gij er bezwaar tegen hebt, uit den tuin der lyriek naar de studeercel der wijsbegeerte te worden gevoerd. En ik weet dit te billijken. Zij het U en mij dan voldoende, zoo ik uwe aandacht vestige op slechts één feit: het antieke Israël heeft de wijsbegeerte niet gekend, zijn contemplatie van Godheid, Ik en Wereld uit zich alleen in de boekstavingen der *spreukmatige* wijsheid. Dit, men zal het gemakkelijk inzien, is voor hetgeen ik bewijzen wilde van het grootste gewicht. Immers de wijsbegeerte, dat is de zich uit axiomata en in syllogismen *geleidelijk ontwikkelende* gedachte, verhoudt

zich tot de spreukmatige wijsheid als de zich vrijwillig beperkende tot de eene alzijdsche vrijheid verkiezende; als de omzichtige en eenvoudige tot de sierlievende uitbundigheid; als de droogstemmige en koude abstractie tot het zingende en warme concrete. Wel pogen beide den top van wijsheids bergketen te bereiken, maar de een begaat den tocht als een wetenschappelijk geschoolde bergbeklimmer, de rugzak vol instrumenten, de bijl in de hand, waarmee hij voorzichtig trede na trede hakt; de ander als een gems, huppelend over de rotsblokken, springend over de afgronden; de een in zijn moeilijk voortschrijden vol van het bewijstzijn, dat de geringste misstap hem in den afgrond kan doen vallen, de ander dartelend aan den rand der gevaren en heerlijk-blij in zijn goudbruine oogen en op zijn tartend gewei, de vonken van Gods zon te mogen vangen, als de ander zich beklaagt, dat die verblinding hem hindert en zijn gletschertreden glibberig maakt.—Nóg beteekenisvoller dan dit lijkt mij het feit, dat ook in den na-exilischen tijd het Joodsch genie geen oorspronkelijke wijsbegeerte kon produceeren. Schalke luim van het lot: het volk, dat Athena *vol-wassen* en *krijgswaardig toegerust* uit het hoofd van zijn hoogsten god zag treden—welk een vleierend symbool voor de *spreukmatige wijsheid*, welk een negatie van de zich *geleidelijk-ontwikkellende wijsgeerige gedachte!*—heeft aan het volk der *Spreuken* de *wijsbegeerte* geleerd! Op de Grieksche filosofie rust de Joodsche.—Als nu, wat ik heb gezegd, de waarheid omtrent deze dingen is —en zij is het—; als ook de meer moderne Hebreeuwsche en Jargon-dichtkunst[6] de juistheid daarvan komt bevestigen; indien wij derhalve gerechtigd zijn te concludeeren, dat de

Westersche lyricus, die gene *uitbundigheid*, dat rijke *metaforisch vermogen* en die *ziels-muzikale stem* mist, daardoor alleen toont geen zeer groot dichter te zijn,^[7] maar dat de Joodsche zanger, wien ze ontbreken, daardoor tevens blijkt geeft diepst-psychisch van eigen ras te zijn vervreemd—hoezeer is het dan niet te betreuren, dat de eerste Joodsche dichter, die in Nederland zijn kunst aan zijn ras wijdt, helaas grootendeels deze eigenschappen ontbeert, helaas dus een zoo ón-Oostersche, een zoo ón-Joodsche *kunstenars-psyche* vertoont. Oostersche uitbundigheid? Zij is hem vreemd, ja, wij mogen wel zeggen, dat hij haar gering schat, hij is een eenvoudige, wien wij *soms* niet dan euphemistisch aldus mogen noemen en voor wien dan de naam schamele, naar onze meening, beter passen zou. Rijkdom aan beelden, aan metaforen? Niet één herinner ik mij uit zijn bundel, dat wil dus zeggen: zéker heeft niet één mij verrukt. Dit vermogen, niet slechts, zooals ik reeds zei, door alle Oostersche volken bezeten, maar door de allergrootste dichters van àlle tijden en àlle landen met zooveel liefde als een van hun hoogste krachten gekweekt—men leze en her-leze bijv. Shelley's meening daarover èn die van Lord Bacon, d.t.p. door hem aangehaald^[8]—hij bezit het niet. Zielsmuziek, dat hooger-melodieuse? Ja, sòms in zijn allerbeste oogenblikken, maar ach, maar ach, hoeveel verzen zijn er ook niet van een verbrokkeld en knoeierig metrum, verzen door een hortend en stootend rhythmie tot rijmklankige prozabrokjes versplinterd. Stel dezen eersten Zionistischen dichter naast den niet-Zionistischen Querido en nog niet eens naast den schrijver, van *Saul en David*, maar naast dien van den Hartjesdag in *De Jordaan*, en vraag

u af bij wien 't meest de essentieel-Oostersche, de Joodsche qualiteiten blijken. Stel hem naast Heyermans.... Stel hem naast Goudsmit en nog niet eens naast dien van het innige Joodsche werk, maar naast, bijvoorbeeld, den schrijver eener lyrische critiek op Mevr. Holst's *Opstandelingen* en vraag u hetzelfde af.... Vergelijk hem met Canter ... En gij zult gevoelen: of deze vier het willen zijn of niet, naar hun hoogste en naar hun lagere psyche, in hun deugden en hun gebreken, zijn zij *Joden*,^[9] en of de Haan het ook met zijn heele hart en ziel wil zijn, hij blééf naar zijn hoogste psyche, slechts *een naar het Joodschap verlangende*. Te betreuren noemde ik dit, niet alleen om hemzelf—al ware 't alleen om hem, het zou reden genoeg zijn, want al het andere reeds genoemde daargelaten, welk een tragische tweespalt is er hier niet tusschen de lagere, Joodsche, en de hoogere, de scheppende, niet-Joodsche individualiteit—; ook niet slechts om zijne Nederlandsche rasgenooten, want ten slotte, wat dezen betreft: een ras of rasgroep krijgt ook den dichter, dien het verdient—; maar vooral om het niet-Joodsche Holland. Want ware ik een Arisch in stede van een Semitisch Nederlander, ik zou voorzeker eens het volgende hebben gezegd: "Joodsch-Hollandsche kunstenaars, mijn ras, begrijpt het wel, maakt geen aanspraak op de dankbaarheid van het uwe; het huisbakken grofheidje van dat gij mijn gast en ik uw gastheer zou zijn, ik dènk er niet aan, het te herhalen. Uw volk hier te lande, zich uitend door uwe grootsten, een Israëls, een Heyermans en een Querido, het heeft met daden getoond, den grond en de hemelen van Holland, zijn volk en zijn zee lief te hebben met zùlk een liefde als men niet voor het huis eens liefsten gastheers

voelt, maar slechts voor eigen erf. Zoo erken ik, mijn land is uw erf gelijk 't het mijne is. Maar toch, schoon het mij niet past, hierover uit te weiden, deze ééne maal zij 't gedaan ... aarzelend ... om uwent- en mijnszelfs wil: had dit alles ook niet anders kunnen zijn? Waren onze vaders hier niet eeuwen vóór de uwe? Overvleugelt ons tal niet met millioenen het uwe? En nochtans ... als eens uw meest-grootsche verleden U onweerstaanbaar zal roepen en ge weer in 't aloude Kena'an wonen zult, zal dan uw ras één land van al de landen, waarin het de eeuwen door heeft gewoond, zoo zonder eenige bitterheid kunnen gedenken als het mijne? Zoo weet ik: uw genegenheid zal ons eeuwig zijn. Welnu, zorg gij dan, dat ook onze lievende heugenis aan U een eeuwige zij. Hoe? Door *U-zelf*, een *kind van uw ras* te wezen. Als gij dan zult zijn heengetrokken en mijn Volk zal, in de toekomstige eeuwen, op Holland's hoge dagen, de juweelschrijnen openen van zijn taal, dan zullen geburen en vrienden vragen: "Wie schonk u deze vreemde sieraden, die toch voorzeker exotisch zijn, niet-Westersch is ook immers in vele de mengeling van verheven schoonheid en gebrekkige leelijkheid. Hadde een Groote, van welk ras hij zij, ze gemaakt, ik zou de laatste missen, doch hadde een kleiner Wèsterling ze gewrocht, de eerste ware veel geringer." En het zal antwoorden met een stillen glimlach: "Deze schonk mij een vriend, die vele jaren bij mij woonde en vele kunstvaardige zonen had; eendracht zegende onze verscheidenheid; de een overheerschte den ander niet; hij achtte mij niet gering om mijn koele soberheid en zelfbeteugeling, ik hem niet om zijn praallievende onstuimigheid. Zoo werkten wij, ieder naar eigen diepsten

aard, en vulden deze schrijnen, tot ons beider verlustiging. Hij liet ze mij toen hij ging.... Wanneer ik ze zie, gedenk ik zijner, mijn vriend, die nu onder de palmen en bij de olijfbosschen woont".—Evenwel, wanneer gij niet een kind van uw ras zult willen of kunnen zijn; zoo gij met het groot assimilatie-vermogen; dat gij ongetwijfeld bezit, ons tot in onze scheppende eigenschappen zult navolgen en met het ontleende het ras-eigene bedekken, of het ras-eigene niet eens meer bezitten zult en ons nochtans ietwat als zoon van uw volk zult schenken, zoodat toch een ieder zal weten, dat dit het geschenk van een Jood, van een Oosterling was, dan zal mijn volk, als het in de komende eeuwen zijn vrienden en geburen de kleinoodiën toonen zal, die gij het liet, voorzeker het smartend antwoord hooren: "Deze goudsmeedkunst is als de uwe! Uw vriend moge een innige en lieve vriend zijn geweest, een zwak kunstenaar lijkt hij mij zeker; had hij geen eigen aard? Had hij den aard zijner vaders verloren, of hebt ge hem dien verdrukt, of hebt ge hem dien ontvleid?" Dan zal mijn volk zich schamen om U en zijn onverdienden smaad en het zal pogen, U niet meer te gedenken. Weet dit en kies dus"....

Zóó zoude ik gesproken hebben indien ik een Ariër ware. Maar gij schudt 't hoofd en lacht en, àch, ik begrijp U: dezen eenen keer, dat ge in des dichters beoordeelaar zijn rasgenoot wildet hooren, verdiept deze zich zonderlinger wijze in den wonderen droom, dat hij een Ariër is! En voorwaar, ge hebt gelijk: deze uitbundigheid loopt niet slechts de Hollandsche spuigaten, maar zelfs die van Haifa en Jaffa uit!

Inhoudsopgave

In alle kunst, ook de hoogste, is de *kracht* van des scheppers sentimenten en gedachten de *primaire* oorzaak van alle schoonheid—hetzij die kracht zich uite als innigheid, hetzij als heftigheid of als scherpzinnigheid; zoodra zij een zekeren graad overstijgt, gevoelen wij hare aanwezigheid als die eener *aesthetische* waarde—doch in de lagere kunst is zij de *eenige* daarvan, daar wordt zij namelijk vaak een ijverzuchtige godheid die, den tempel der taal met haar aanwezen vullend, geen ander god naast zich duldt, en d`n: verhindert zij het verschijnen der hóógste schoonheid daarin. Ik zal later in dit opstel aantoonen, ten eerste, dat deze scherpe scheidingslijn tusschen hoogere en lagere kunst in waarheid bestaat en waaruit zij blijkt; ten tweede, dat de productie van onzen dichter tot heden *grootendeels* tot de laatste behoort; maar zoolang ik dat niet zal hebben gedaan, gelieve de lezer toch wel in 't geheugen te houden, dat dit mijn meening is, een meening, waarmede de lof dien ik zoo gelukkig ben dezen kunstenaar te kunnen brengen, niet in strijd is. Nu is het wel is waar een feit, dat blijkens diens vroegere, mij bekende werken, *Pathologieën* en *Libertijnsche Verzen*, het zuiver-individueel sentiment van onzen auteur geen bijzonder hooge mate van kracht bezat en ofschoon in het eerstgenoemde werk zijn denken die wel bezit—zich uitend in een vaak scherpzinnige redeneerkunst—wordt het ons toch spoedig duidelijk, dat met de aan van Deyssel's *Adriaan* ontleende stijlvormen van dit werk, ook een groot deel van de genereerende kracht-zelve van dien Meester werd geborgd—een zeer frequent

verschijnsel overigens, in elk geval dat een kleiner kunstenaar door de aan hem verwante psyche van een grooteren wordt verrukt —terwijl de *Libertijnsche Verzen* wel aangenaam-en-curieus-om-te-lezen maar vlak van een wel wezenlijk doch onkrachtig en ondiep sentiment blijken; zoodat, ware in dit alles geen verbetering ingetreden, zelfs die uitsluitend door de kracht der sentimenten voortgebrachte schoonheid, ook in dezen bundel niet al te overvloedig zou zijn aanwezig geweest. Maar die heilzame verandering trad in, want anders en oneindig beter werd het met den dichter en prozaïst gesteld, toen hij zich aan de bron der gemeenschap mocht laven, en zoowel door het wee der verdrukten en ellendigen ontroerd, als zich bewust werd van de onverbreekelijke saamhoorigheid met het ras waaruit hij was voortgekomen. Hierdoor rees zijn sentiment in kracht en macht ver boven de zuiver-individualistische stemmingsentimentjes van het meerendeel onzer hedendaagsche, kleinere dichters uit. Want een stemmingsentiment—tot het bezit van een *fundamenteel-individueel* sentiment brengen in *dezen* tijd de kleineren het zelden of nooit—dat is maar een geurtje van één knopje aan den menschboom, het ontstaat in den boom, straks bloeit en geurt er een tweede, aanstonds weer een derde. Telkens als er een is uitgebloeid en verwelkt, blijft de boom armer achter ... maar de gemeenschapssentimenten, dat zijn de fundamenteele, die ook de kleinere in dezen tijd bezitten kan, zij ontstaan niet in den boom maar in de aarde, waarin hij wortelt, zij stijgen in hem op en zich vermengend met zijn wezen versterken zij dit blijvend. Hoe zou het verbloeien van duizend zijner bloemen hem kunnen verarmen?... Hij

drinkt en voedt zich uit een onmetelijkheid. Geen andere omstandigheid dan deze is de oorzaak van de zich telkens weer openbarende verjonging der socialistische dichters in ons land, een Gorter, een Henriette Roland Holst, een Adama van Scheltema, al bewijst dit—ik geef het onmiddellijk toe—niets voor het lot der kleineren, want het werk dezer drie behoort nagenoeg geheel en al tot wat ik de *hoogere* lyriek heb genoemd.^[10] En voorzeker: de opzuigingskracht der wortels en of *zij zoo trouw de moederaarde omklemmen, dat niet elk windstootje uit den hoek van lust of onlust hen ontwortelen kan*—dat zijn ook factoren, waarmede men rekenen moet. Maar overigens, dit zijn dingen, waarover de criticus der toekomst spreken mag, —laat mij maar tevreden wezen met te boekstaven dat nu althans onze dichter best zelf nog weet, wat de oorzaak is zijner versterking en verrijking:

Ik dwaalde graag door ijdel schoon bekoord,
Ijdel mijn lied tot dat mijn hart verstond
Dat ik Dichter van mijn trotsch volk moet zijn.

En het is dan ook niets dan weer een andere vorm van het gemeenschapssentiment, dat zijn proza van *In Russische Gevangnissen* zoover als de hemel boven de aarde boven zijn vroeger proza heeft verheven. Het is mijn taak niet over dien arbeid te spreken. Slechts dit eene: om dat kleine werkje vooral heb ik den schrijver liefgekregen. Al hadde hij niets anders waardevols geschreven, d`at zou zijn naam voor vergetelheid bewaren. In eere en liefde zal ieder hem er om gedenken, den moedige, inzichtige en goede. Zijn Hooger-Ik heeft voor immer daarin de hand naar hemzelf ook uitgestrekt; zoo hij steun mocht behoeven, hij kan

háár grijpen. En als zijn leven ook verder moet schrijden door de dorten van leed en berouw—zijn Mozes sloeg ook voor hem op de steenrots der barbaarschheid, hij drinke het zuivere water....—Is dus, zoo goed als in dat werk, het gemeenschapsgevoel ook de oorzaak dat *Het Joodsche Lied* hoogst waardevolle arbeid werd, deze omstandigheid had tevens tot gevolg, dat waar, zooals ik reeds heb gezegd, des dichters lagere persoonlijkheid wel, maar zijn hoogere en scheppende niet het Jood-zijn hervond, diè verzen voller van kracht en dus schooner moesten worden, welke de meer concrete gevoelens der *lagere* persoonlijkheid vertolken—zooals de herinneringen der jeugdijaren—dan gene, welke de meer abstracte en meer zuiver-ideëele verwoorden, die eerder tot de sfeer der hoogere persoonlijkheid behooren, zooals de nationale toekomsthoop en onpersoonlijke *historieele* herinnering ze vormen. Op de schoonheid der eerste wees ik reeds vroeger en waar ik dit nu toch niet beter zou kunnen zeggen, mogen mijne woorden van toen hier worden herhaald: "Zijn Joodsche *Liederen*, in *De Gids* van 1910 verschenen, zijn van een zeldzame voortreffelijkheid. Het zijn juweeltjes van stemming en zich-in-liefde-herinneren. Het zijn verzen-met-geloken-oogen, in een diep-innerlijken droom verzonken en er zich niet van bewust dat zij hun droom uitspreken, en gehoord worden buiten zich." Maar ook wees ik toen reeds aan wat ik van minder gehalte vond: "Het aan *Het Joodsche Nationaalfonds* gewijde gedicht in *De Beweging* van deze maand[11] lijkt mij niet zoo uitmuntend. Het is dunkt mij te onvrij van min of meer cerebrale, bedàchte, alledaagsche motieven van nationalen trots en Zionistische toekomsthoop, *die niet in de*

dichterlijke conceptie en uiting verbijzonderd en verindividualiseerd zijn." Deze meeningen zijn door het lezen van des dichters geheele Joodsche werk slechts versterkt. Maar mede heb ik daardoor het klaarder inzicht in de oorzaak van het verschil tusschen beide soorten van verzen verkregen, zooals ik dit hierboven heb uitgezegd. Over de aanwezigheid van dat verschil oordeele de lezer-zelf, al moet ik mij te dezer plaatse, waar vele dezer gedichten verschenen, van veel citeeren, zooals van zelf spreekt, onthouden. Een paar schoonheden dus slechts uit de *zeer vele en innige* dezer persoonlijke-herinneringsverzen.

(Het einde van *Groote Verzoendag*):

Avond. Met koortsig, huivrend hoofd omhuld.

Bad ieder man zijn eigen doodsgebed
Stervensbereid. Wie hoort de vale tred
Des doods komend om onvergeven schuld?

Maar neen. Wij allen onthulden het hoofd
Zagen elkanders moede en verblijde oogen.
God heeft ons uit den Dood in 't Licht getogen,
In laatste dank worde zijn Naam geloofd.

Naar ons licht huis. De onvaste voeten tasten
Wankel in 't gaan. *Vader en ik stilzwijgend,*
Met hart, dat snelt en bitteren mond hijgend
Maar zielsverrukt door bidden en door vasten.[\[12\]](#)

(Uit *Na de Paschen*, II:)

En elk jaar heugt schooner U de pracht der verleden jaren,

Toen ik, jongste, mijn vragen deed,
En hoorde vader ons den oud gewijden zin verklaren
Van Drank en bittere beet.

Hij sneed het kroonkruid, *wij proefden wortel en blaadren
bitter*

Maar aten snel van 't vruchtenzoet
En dronken teedren wijn en staarden zalig in 't geschitter
Van 't licht op feestlijk goed.[\[13\]](#)

En nu van de tweede soort een stukje (uit *Verstrooiing*):
Wij waren herders. En wij werden slaven
Van een trotsch koning in het wreede Egypte.
Pyramiden bouwden wij, sfinxen, krypten
Doodensteden met hijgend, hongrend draven.

Maar toen: met tien Wondren togen wij uit,
God lei de zee voor onze voeten droog.
En dreef 't snel water der Jordaan omhoog.
Een land vol melk en honing werd ons buit.

Voor veldslaven hadden wij honderd volken.
In steden en dorpen woonden wij rijk.
Rustig heerschend. Ons aantal was gelijk
Aan 't zand der zee en 't water van de wolken.

Maar met de weelde kwam het ijdel dwalen
Langs wegen, die Mozes niet heeft gekend,
Gods Gezicht donkerde, toornend gewend
Liet hij stormen van doodend onheil dalen.

Wel, het spijt mij, maar ik kan van zoo iets niet anders
zeggen, dan dat ik het een heel gebrekkig en gewrongen

proza vind, dat vermoedelijk zoo gebrekkig en verwrongen werd, omdat het rijmen moest en een vers wilde zijn.... En is het tot hiertoe van historische herinnering vervuld, nadat deze zich nog in een tweetal strophen van gelijke onwaarde als de voorgaande heeft vermeid, wendt het gedicht zich naar de toekomst, spreekt het de nationale hoop uit:

Zullen wij keeren? Vriend, wat is 't verlangen,
Naar 't Vaderland, dat ik in uw hart weet,
In mijn hart voel, geen enklen dag vergeet,
Dat onbedwingbaar zingt in mijne zangen?

Zullen wij keeren? Worden wij landbouwers
Op 't eigen veld, van dit wreed zwerven wij?
Slaafsheid draagt zwaar. Maar altijd blijven wij
Op nieuwe Toekomst de vaste vertrouwers.

Hiermede is het gedicht afgelopen. Prachtig hoor: dat doet me goed aan mijn Joodsch hart, en als dat hart nog traditioneel-geloovig ware, dan zou het me nòg meer goed doen.... Maar eilieve, waar is nu eigenlijk het aesthetisch schoon van dit vers en waar zijn de krachtige en diepe gevoelens, die dit schoon hadden moeten veroorzaken. Zeker, de dichter zègt, dat "'t verlangen ... onbedwingbaar zingt in (zijne) zangen," maar maakt het *geluid van* zijn vers dat ook voor ons tot werkelijkheid?... Komaan, lezer, neem de proef, neem een goed gedicht van welken grooten of kleinen dichter ge maar verkiest, neem, om 't u gemakkelijk te maken, de door mij gecursiveerde gedeelten der zoeven geciteerde jeugd-herinneringsverzen, verander daarin op zoodanige wijze de woorden, dat ge den groveren zinsinhoud *niet verminkt*, maar daarentegen van

oorspronkelijk rythme, van metrum, rijmklank niets laat overblijven, en—ge zult u over het resultaat van uw vandalisme ontzetten: nagenoeg alles van wat u verrukte of bekoorde is wèg. Maar neem nu dít vers, maak er gewoon fatsoenlijk proza van.... Welnu! wat verloort ge?... Niets. Ge hàdt niets te verliezen!

Intusschen, haalde ik dit vers aan, ik deed het niet, om daardoor den lezer een denkbeeld te geven van de algemééne waarde dezer gedichten van de "tweede soort". Als zoodanig voorgesteld, zou dit niets meer of minder dan een lasterlijke onjuistheid zijn. Ik wilde alleen zeggen: van de jeugdherinneringsverzen daalt geen van alle tot dit peil.—Maar overigens: er zijn zeer zeker geslaagde bij, zooals bijvoorbeeld *Bemoediging* met dat telkens terugkeerende door zijn veel-evoqueerend *geluid* aandoenlijke "Leitmotif":

Eenmaal zal ons Volk Land en Stad behooren,
Waar David koning is geweest.

en nog zooveel innigs. Maar andermaal: háált hun innigheid bij die in menig van die heerlijk-schoone Sabbathliederen, bij, ten voorbeeld, dit:

Al jeugd vergaat. Moeder, ik ben verdwaald,
Mijn heete handen tasten in het duister.
Moeder, ik wil weer terug naar den luister,
Die van onzen heiligen Sabbath straalt.

Tenzij—tenzij dat geestelijk-zien der verre toekomstverschieten zich een enkel maal mag verbinden aan de concrete jeugd-herinneringen en dááruit beeldende en zingende kracht put, zooals in *Vreugde der Wet*, dat aanvangt met die als biddend opziende filiale verheerlijking:

De handen van mijn Vader waren teeder
En oud. Hij hief boven 't geheven hoofd
Dat schoon symbool: palmentak rankgeloofd
Met myrtentak, wilgentak en ceder.

Dan dit zacht murmelt als een peins-droomend kind, de
oogen zien òp en vèr, terwijl het droom-gebonden spreekt:

Palmentakken, O Vader, in het Oost
Beven die levend in de lichte zon.

Ten slotte zijn warm gevoel ook over het toekomstvisioen
laat gloriën:

Wij zwierven veel. En toch keeren wij weder
Naar 't Heilig Land, waar *milde honing vloeit*
Uit bonte bloemen. Waar de wijndruif gloeit
En gouden appels rijpen aan den ceder.[\[14\]](#)

Er zijn echter nog groote schoonheden van anderen
psychischen oorsprong in dezen bundel. Zij bevinden zich
op die plaatsen, waar de bloeiende en geurende specifiek-
Joodsche jeugdherinneringen doornomrankt,
doorndoorboord worden door het algemeen-menschelijk
sentiment van wroeging om begane zonden. Ik geloof niet,
dat één mensch in Holland zich zoo waarachtig, zoo
schaamteloos-waarachtig heeft gegeven—ik bezig natuurlijk
dit woord "schaamteloos" uitsluitend ter kenschetsing der
mate van overgave, zonder daaraan eenige ethische
waardebepaling te verbinden—gelijk deze dichter. Bij die
hevige wroeging, bij dit brandend berouw, hoe worden er de
ikheidssentimentjes van de meesten onzer decadenten
onwezenlijk en lafjes bij. Hoor dit geluid:

"Dat iedereen, dien 't hongert, hedenavond binnentrede
Neme van 't heilig Feest zijn maat"—

Mijn voet valt doodsvermoeid, o, kon ik keeren tot dien
vrede,
Der vromen toeverlaat.

Mij walgt van aardschen wijn en eeuwig blijft voor mij
gesloten,
Weelde van het Hemelsch Gezin.
Aanvaard uw heilloos lot, ziel, deel met uw minne genooten
Uw onheilvolle min.

Niet dezen Nacht en niet één Nacht, die volgt van woede of
weelde,
Stel als een schuldloos kind uw vraag,
Geen antwoord is voor U, die lichtzinnig uw lot verspeelde.
Dan 't eigen dof geklaag.

Lees ook dat laatste der Sabbathliederen, waar de oude
vriend van des dichters jeugd, de heilige Sabbath-zelve,
hem aan het libertijnsch banket komt manen, tot de idealen
en het zuivere leven zijner jonge jaren weer te keeren. O,
mocht ik het citeeren, dit wonder-innige, dit, schoon ook van
diepste smart en martelenden tweestrijd volle, toch
bloeiend-bevallige gedicht.... Doch kan ik er aan denken?
Het zou zeker zes bladzijden van dit maandschrift
beslaan!...—Evenwel, ook in deze soort verzen is een daling
te bemerken. Gaat het niet in dit opzicht met dezen bundel
als met het leven der menschen, een enkele gelukkige
uitgezonderd? De jaren van den aanvang van een leven, zijn
dat niet zijn dichters, en de jaren van den ouderdom zijn die
niet zijn rhetorici? Wat de eerste hebben *geprofeteerd*, dat
preeken de laatste; wat deze hebben *door-leefd*, dat door-

commentarieeren de andere; ach, hoe waren deze schóón door kràcht, hoe werden gene léélijk door zwàkte; zij herhalen en herhalend vergrauwen zij alle de scherpe, schitterende punten van het "uiterste", waarin de schoonheid straalde. Gaat het niet met de wroegingsverzen in dezen bundel evenzoo? En uit een zelfde oorzaak. De eerste zijn machtige en heftige, schoone en echte *verzen*, de latere naderen bedenkelijk dicht de rhetorica. Die latere zijn—laat mij exact wezen—vaak slechts ten deele de uiting van het levend gevoel en ten deele de preekerige, koudere, soms huilerige herhaling ervan. Het is waar, als ik aldus van die latere spreek, dan heb ik vooral op het oog een gedicht als dat *Aan Leo V.* gewijd, een gedicht van didactische natuur, en didactiek verleidt licht tot den preektoon. Maar toch—het is ook vol van een verhulde arrogantie—en het is waarlijk niet het eenige, dat daardoor wordt ontsierd—en dier aanwezigheid is het beste bewijs, dat het *heftige, levende wroegingsgevoel*, zooals dat in de vroegere verzen aanwezig was, en daar, zooals ook noodwendig is, van zekeren *deemoed* werd verzeld, hier niet meer bestond, want: diè wroeging èn arrogantie ... neen, samen gaan die niet. De preekerige aanmatiging bestaat hierin, dat de dichter, op grond van het feit, dat hij door het verlaten der Leer tot "zonde" kwam, een jongeling meent te moeten vermanen, de Leer trouw te blijven opdat ook hij niet tot zonde vervalle.[15] Wélk een arrogantie is dit en welk een beschimmeld clericalisme bovendien! Kende onze dichter vrij groote groepen van het jonge joodsche proletariaat, hoe zou hem zulk een uiting berouwen.... Die honderden jongelui, met hun aandoenlijk streven naar ontwikkeling,

met hun reinen levenswandel, deze groote kinderen, van wie het meerendeel geen flauw begrip van Leer of godsdienst heeft. Begrijp toch *Dichter*, dat èlk ideaal, mits als zoodanig in waarheid door den menschengeest gevoeld, hem beveiligt en opheft. Als de tijd één wrak heeft gemaakt, dan sticht hij een ander. De tijd? Neen de menschengeest-zelf! Want zooals de levenskiem van den vogel in het ei, zich vleugels bouwt, zoo bouwt zich de ziel des menschen haar idealen.... Gij, *Dichter*, die den menschvogel ... een paar vleugels ... áánpréékt....—Doch genoeg hiervan, liever wijze ik nog op een andere schoonheid in dezen bundel, de verzen der *Demonen*. Deze oude fantasmen heeft de dichter op zeer gelukkige wijze weer beziel, door in hun evocatie het element van eigen zinnelijkheid te vervlechten. Alleen: ik heb niet de reden kunnen ontdekken, waarom hij dien ouden demon, dien armen *Ketef Meriri* zóó gruwelijk heeft verminkt. Want een horendrager te zijn, mij dunkt, dat is al erg genoeg, doch een enkele horen te wezen!...[16]

Inhoudsopgave

Na nu aldus, naar ik hoop, de plaats en de waarde te hebben aangewezen, welke dezen verzen mogen worden toegekend op hun eigen plan, dat dus, enkele gedichten uitgezonderd, dat der lagere poëzie is, zij het mij vergund de eigenschap te noemen, welke de hoogere lyriek van deze onderscheidt. Die is dan mijns inziens geen andere, dan dat de hoogere de kenmerken draagt van te zijn voortgebracht door een ziel, die triomfantelijk en vrij hare sentimenten en

gedachten te boven rijst, de lagere daarentegen duidelijk doet blijken geboren te zijn uit eene, die in die gedachten en sentimenten bleef bevangen.

De triomfeerende ziel is als een zon, die boven een wolkenduister landschap dagend, *gulden zoomen van schoonheid aan die wolken maakt*; de onvrije ziel een zon, die, door de wolken verwonnen, onmachtig blijft: het strijden en jagen van hun duistere gestalten, het vagen hunner schaduwen over boomen en vaarten is de eenige schoonheid, die ge ziet: de kracht der sentimenten en gedachten, zij laten de opkomst der al te *zwak-stralende* niet toe.

De eerste is een Cyrano, die vechtend om zijn leven, met de schoonheid zijner onbevangenheid, de schoonheid van zijn luchtigen lach, van zijn tartend en dartel woord, van zijn absolute overheersching, de toeschouwers tot jubel vervoert. Hij strijdt, ja, doch dät lijkt maar de bijzaak, tegelijkertijd echter dicht hij een lied, in woorden en—bewegingen, één rythme van oppermachtige triomfantelijkheid doorstroomt àlles, en dät, dät schijnt wel voor dien goddelijken schoonheidsdorstige de hoofdzaak.... —De laatste is een log zwaardvechter, die druipend van bloed en zweet om zijn leven vecht. Zijn eenige schoonheid is zijn *kracht*, de massiviteit van zijn lichaam, van zijn leden en spieren.

De *lagere* lyriek, zij wekt ons medegevoel en onze liefde op: wij lijden en strijden mede met dezen zwaardvechter, wij worden dui-en bewogen als deze wolken; maar de *hoogere* —zij alleen *overstraalt* en *verrukt* ons.

Vlei ik mij nu, te hebben doen gevoelen wat het onderscheid is en waar de grenslijn ligt tusschen de hoogere en lagere dichtkunst, ik wensch nochtans niet, wat ik heb gezegd in het vage van het bewijslooze betoog te laten. Zoo kies ik dan, om aan verzen-zelf de bovengenoemde eigenschap der hoogere lyriek te demonstreeren, één uit Verwey en een uit Henriette Roland Holst. Met de kleinere zijde van beider dichterschap toont onze dichter wel eenige verwantschap, en—die ingetogenheid en eenvoud, waarnaar hij strééft, zijn bij de laatstgenoemde *volmaakt* en overtreffen ver de zijne.

Verwey's *In Memoriam Patris*. (Het vers is te lang, om het hier in zijn geheel te citeeren en ofschoon het ongetwijfeld een ernstige schennis is, er een deel uit te lichten, mòet dit nu wel. Vergenoege ik mij dus met het schoone slot.)

Daar zijn bloemen, mijn bloemen van zang:
Zij spreiden een licht om zijn hoofd,
Een schijnsel om lokken en wang,
Dat nooit zal worden gedooft—
Goeden en grooten begraaft men zoo:
Zij zijn licht in hun sarkophagen,
Met een schijnsel van zangen en klagen
Om het hoofd.

Ziet ge: vooral die door mij gecursiveerde regels vormen *zulk een gulden zoom van schoonheid om den donkeren nevel der herdenking.*

Henriette van der Schalk. (Uit: *Het Gelukzalig Leven van den Vrome*).

Want zijn hart leeft rustig niet onbewogen
verheven boven 't armelijk bestaan

van wie macht'loos te worden aangedaan
voor verwinning aanzien hun onvermogen
harten te voelen gespannen als bogen
onder des levens geweldige aan-
rakingen en hun dorheid een weerstaan
noemen der zon waar zij als kracht op bogen.

Maar 't zijne staat, te midden van de dingen
niet als een rif, waartegen baren breken
maar als een meer, dat berg van vlakke scheidt,
de onstuimige wat'ren die 't binnen-dringen
herrijzen uit die klare en diepe streken
als effene stroomen vol statigheid.

Ziet ge: deze door mij gecursiveerde terzinen, die zijn *die gulden zoom van schoonheid*, om het zwaar gewolkte *der contemplatieve gedachte*.

Welnu, ik kan slechts herhalen: zulk metaforisch schoon wordt in het werk van onzen dichter gemist.

Maar den Cyrano wenscht gij te aanschouwen, den man, die spottend en dichtend om zijn leven vecht; ge wenscht nu die heel vrije, die zeer koninklijke ziel te zien, die hare *lenigheid* en *vrijheid* nóóit verliest; die te midden van den strijd, van de diepste vertwijfeling, van de felste opstandigheid, *blijft* naar de *schoonheid* tasten èn: haar grijpt.... Maar laast ge dan nog immer, in die onvolprezen vertaling van Boutens, Omar Kayyam's *Kwatrijnen* niet? Scharten's opstel bracht mij ertoe, U nog niet? Dàn zaagt ge ook niet den oneindig dieperen, den grootsten Cyrano, dien wellicht ooit de wereld droeg. Zie dan weer, éven: